

Таку роботу, на мою думку, треба зачати не анкетою львівських кругів, а на ширшу скалю аранжованим зїздом, чи конгресом духовенства всеї Галичини, кругів близьких церков і церковній музиці, та музикальних людей, спочуваючих сему ділу. Такий конгрес після рефератів і генеральної дискусії мусить вибрати щойно якусь комісію, спосібну до праці, яка буде оставати в постійнім контакті із церковними властями зглядно ad hoc назначеними референтами в консисторіях, а ті знов будуть переводити в діло спільно начеркнені плани і реформи.

Як сказано, робота се буде не легка і довга, та якраз тому почати треба її чим скоріше, без огляду на хочби й як важкі умови життя. Треба мати надію, що паща галицьких церков, з якої кругів вийшов колись перший клич нашого національного відродження, та що важнійше, яка видала першого і найбільшого композитора Вербицького і многих других — найде в собі під сю пору на стільки сили і ініціативи, щоб якось гідно зарепрезентувати його красу якраз тепер, коли говориться про те, щоб навертати на Схід і православє до католицтва.

ПРОТОКОЛИ І ДЕКРЕТИ ЦЕРКОВНИХ СОБОРІВ ПРО БОГОСЛУЖБОВИЙ СПІВ

У важкі роки Другої світової війни, роки підневільного життя як під радянською, так і німецькою займанщиною, Львівська Архієпархія УГКЦ продовжувала активну Соборову діяльність. «У ті важкі хвилини для Церкви і народу, — пише у своїй передмові о. д-р Августин Баб'як, — митрополит скликає Собори, щоб пригадати людям про необхідність дотримання Божих заповідей, аби дати їм надію, підтримати дух терплячого народу, щоб мати близький контакт з вірними через своїх співробітників»¹. На X сесії Архієпархіального Собору 18 квітня 1941 року (за старим стилем) був прочитаний і обговорений проєкт Декрету про церковний спів і прийнятий на XI сесії 25 квітня. У дискусії навколо проєкту Декрету, текст якого уклали добрі знавці церковного співу оо. Володимир Домет-Садовський та Йосиф Кишакевич, взяли також участь митрополит Андрей Шептицький та о. мітрат д-р Йосиф Сліпий. Вони з розумінням поставилися до справи рішучого покращення стану церковного співу та підтримали запропонований проєкт.

За часів німецької окупації митрополит Андрей Шептицький знову повернувся до питання церковного співу. На одному з Передсоборових засідань до XIV Собору (16 листопада 1942) оголошено, що в справі церковного співу проф. Станіслав Людкевич «обіцяв свою співпрацю», а о. Мостюк з Перемишльської єпархії займеться *Гласописцем*, тож митрополит має намір на найближчому Соборі запропонувати склад комісії для церковного співу². І на XIV Соборі 10 грудня нового стилю 1942 року ухвалено Організаційну комісію для церковного співу, до якої увійшли о. крилошанин Стефан Рудь, о. радник Йосиф Кишакевич і проф. Станіслав Людкевич³. Проте і на цей раз тяжкі обставини не дали змоги зреалізувати добре сплановані наміри у справі церковного співу.

¹ О. Августин Баб'як. Вступне слово, *Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів 1940–1944 рр.*, Львів 2000, с. 7.

² Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів, с. 323.

³ Там само, с. 303, 306.

Соборовий Декрет про церковний спів 1941 року вперше опублікований 1969 року в Канаді та передрукований окремою брошурою до 60-ї річниці ухвали 25 квітня 2001 року. Протоколи X та XI Архієпархіального Собору опрацював та опублікував о. д-р Августин Баб'як 2000 року і за його згодою передруковуємо у нашому збірнику.

Публікація цих програмових документів, безумовно, зацікавить як вдумливого читача, так і практиків церковного співу та організаторів церковно-музичної освіти. Більшість пунктів запропонованих *Правил Декрету* про церковний спів не втратили своєї актуальності і вимагають впровадження в життя Української Церкви.

Цікавими також у цьому контексті будуть і матеріали про церковний спів II Ватиканського собору.

На всі ці матеріали нашу увагу звернули о. д-р Петро Галадза та п. Володимир Пилипович, за що складаємо їм подяку.

ПРОТОКОЛ X сесії Архієп[архіального] Собору з дня 18 ст. ст. квітня 1941 р.*

По відспіванні «Христос воскрес» створив Високопреосвящ. Митрополит в год. 10:30 приготував сесію й уділив голос протонотареві, який подав до відома, що перед нарадами Собору будуть відчитані Архієпархіальні Відомості, а порядок Собору буде такий:

1. відчитання протоколу IX сесії з дня 21 березня 1941р.,
2. пропозиція: «Про церковний спів».

Згідно з тим відчитав о. Вол. Грицай з Архієпарх. Відомостей розпорядки Митрополичого Ординаріату чч. 32, 40 і 41.

Опісля відчитав протонотар протокол сесії з дня 21 ст. ст. березня ц. р., який прийнято.

Відтак відчитав пропозиція: «Про церковний спів».

Короткий зміст пропозиції був такий:

По приписам церковного права і по практиці, від віків у нас захованій, церковне правило має бути співане.

А щоби співом віддати Всевишньому якнайбільшу честь, треба старанно плекати церковний спів і піднести його на мистецький рівень, щоби відвертав увагу слухачів від пустих думок і образів, а підносив ум і серце до надприродної й вічної краси.

Спів є символом молитви, бо так, як у співі, голос раз вноситься до високих тонів, то знову знижується до низьких, — так і в молитві душа, стоячи перед Богом, то вноситься до неба актами надії і любові, то знова понижає себе до покірного признавання до гріхів і жалю за них.

Отже церковний спів повинен бути співаною молитвою, достроєною до поваги наших величавих обрядів, бути відгомном давних часів, неначе перших віків християнства, мати в собі щось відвічного, предківського, ілюструвати духа рідної Церкви.

* Передрук за виданням: Протоколи засідань Львівських Архієпархіальних Соборів 1940–1944 рр. Упорядкування Августина Баб'яка, Львів 2000, с. 93–97.

В Ст. Завіті уживано при богослуженнях різних інструментів. Христова Церков приймаючи від Жидів первісну службу, як читання св. Письма й Псалтирі, приняла також церковний спів.

Можливе, що в перших початках уживано при богослужбних співах також інструментів, але св. Тома є тої думки, що Церков від самого початку відкинула музичні інструменти, які не настроюють до побожності, тільки викликають приємність.

В «Tabula aurea» (Вівес т. I, с. 682) як причину відкинення музичних інструментів подає св. Тома: «ne iudaisare videamur».

При тім наводить слова св. Августина, який в IX кн. «Визнань» оповідає про вражіння, що зробив на нього спів, введений св. Амвросієм в Медіоляні: «Я плакав, зворушений до глибини душі, чуючи гимни й пісні, співані в Твоїй Церкві, Боже!»

З цього бачимо, що в XIII віці також і в лат[инській] Церкві не уживано ще органів.

Наш обряд вимагає, щоби весь нарід брав участь в церковних відправах, себто вимагає всенародного співу, тому буде нашим обов'язком, а зокрема обов'язком церковних дяків, навчити нарід брати участь в богослуженнях церковним співом.

Тому постановляє Собор ось такі:

ПРАВИЛА

1. Архієпарх. Собор постановляє покликати до життя Комісію для церковного співу, яка складатись буде з чотирьох секцій:

а) музикологічної, б) композиторської, в) диригентської, г) секції для церковно-народного та ірмологічного співу.

В цілі введення в життя цієї Комісії Собор установляє «Організаційний Комітет», який займеться зложенням лист кандидатів до Комісії і пропозиціям їх Митрополитові до апробати.

2. Обов'язком комісії буде:

а) поручати духовенству й дякам відповідні до церковного співу мелодії, а заказувати невідповідні; б) видавати свідоцтва на диригентів, без якого нікому не можна диригувати церковним хором; в) одобряти нові композиції. Без одобрення Комісії не вільно ніяких нових творів співати в церкві.

3. Обов'язком Комісії буде обдумувати середники до впровадження всюди всенародного співу.

4. Диригентські кваліфікаційні свідоцтва буде Комісія видавати лишень тим кандидатам на церковних диригентів, які викажуться при іспиті теоретичним і практичним знанням, потрібним до ведення церковного хору.

5. АЕпарх. Собор усильно поручає духовенству точно придержуватися поручень і заказів Комісії; всюди усильно працювати над введенням в церкві загально всенародного співу.

6. При кожній Службі Божій, навіть читаній, весь нарід або ті, що беруть участь в Службі Божій, повинні «Вірую» й «Отче наш» наголос відмовити, зглядно відспівати.

7. Церковні хори повинні попри нотний спів також старанно культивувати всенародний самоїлковий спів та в цілі втягнення цілого народу до активної участі в богослуженні в більшості неділь і свят в році співати на самоїлку.

8. Собор усильно поручає духовенству і дякам дуже старанно зберігати і по можності записувати у ноти місцеві традиційні церковні мелодії. Відписи тих записок належить пересилати Комісії для церковного співу.

9. АЕпарх. Собор поручає до вжитку при всенароднім співі збірники церковно-народних і літургійних пісень, зібраних і опрацьованих: А. Вахнянином, В. Матюком, І. Кипріяном, М. Копком, І. Воробкевичем, О. Нижанковським, С. Дорундяком, К. Стеценком, С. Людкевичем, Й. Кишакевичем, як також богослужбні пісні, поміщені в Ірмологіоні, Богогласнику, Гласнописниці І. Дольницького та «Напівнику» І. Полотнюка.

10. АЕпарх. Собор наказує під тексти церковних і Богослужбових пісень підкладати світські і театральні мелодії, чужі духові церковної музики.

11. Дяків заслужених для провадження всенародного співу душпастирі не залишать представити Ординаріатові до відзначення. Для заслужених старших і дуже побожних дяків буде відзначенням поставлення їх в чин читців і півців.

12. Собор наказує усякі концерти по церквах.

13. В літургійних проповідях не залишить духовенство поучити нарід і співаків в хорі, як повинні молитися ті, що співають.

14. Собор поручає духовенству старанно зберігати і в окремих шафах переховувати всі так друковані, як і рукописні духовно-музичні твори. Належить зладити спис усіх творів з зазначенням імені й прізвища автора, місця друку й часу видання, а при рукописах попри імени автора, назви, змісту і тонації також роду, укладу хорального (мішаний, мужеський чи жіночий хор), в яким є даний твір написаний. Спис має бути виготовлений в двох примірниках, з яких один належить переховати в музично-бібліотечній шафі, а другий переслати Комісії для церковного співу.

15. Собор наказує уживати при Богослужбах в церкві музичних інструментів, уважає, одначе, допустимим співучасть трубної оркестри при церковних походах поза церквою.

Заввага: Справу студій над Ірмологіоном з 1700 р. (Львів) переказується як соборовий дезидерат музикологічної секції «Комісії для церковного співу».

В дискусії над прочитаним пропозиціям забрав перший слово **о. Ів. Миронюк**. Звертає увагу, що в церковнім співі є живе Боже слово, бо це переспів псалмів, це співана проповідь Божого слова. Мистецька форма церковного співу є в нашій церкві фатальна, а спів дяків є карикатурою. Дяки повинні бути під оглядом співу образовані в окремих дяківських бурсах. Крім Комісії для церковного співу мусить хтось працювати з дяками на місцях, тому в кожному деканаті повинен бути священник учитель церковного співу. Також треба доложити старань, щоби незмінні частини богослуження співав весь наряд.

Бесідник пропонує в тій справі Передсоборовій Комісії перед кількома днями довший реферат і вносить, щоби дискусію над церковним співом продовжити.

О. Др. В. Фіголь погоджується з заввагою передбесідника, що дяк повинен бути особою більше інтелігентною; на це вказує давній дяківський стан, коли дяк був звичайно також бакалавром і писарем. На думку бесідника, дяки тому заскоро співають, що наші богослуження є задовгі; це відчувається особливо тоді, коли є один дяк, він не в силі сам всьо добре відспівати. Тому було би добре, якщо є тільки один дяк, скоротити богослуження, або священник повинен напереміну з дяком співати псалми чи інші пісні.

На Заході плачуть спів монастирі, тож може би Собор звернувся до наших монастирів о поміч у вихованні дяків. Також дається відчувати потреба літератури в справі церковного співу.

О. Др. Ігн. Цегельський замітив, що, на його думку, у нас церковний спів тому не стоїть високо, бо в духовних семінаріях не звертається на спів особливої уваги. Собор повинен би ухвалити, що в Духовній Академії має бути спеціальна катедра співу, бо лише священник музично образований потрафить другим навчити співу. Також було би порадоно учити в семінаріях гри на якомусь інструменті. А в цілі спопуляризування ірмологійного співу треба би ірмологійні ноти замінити модерними.

Впреосвящ. Митрополит відповідає **о. Цегельському**, що на науку музики в Дух. Академії треба би було багато годин, а їх нема злишніх.

О. Мих. Волинець подає свої помічення з України, що там, де Службу Божу співав хор, люде стояли під церквою і не брали в Сл[ужбі] Б[ожій] участі, тому у нас треба подбати, щоби співали всі люде.

О. мітрат Др. Й. Сліпий заявляє, що деякі думки, подані **О.О.** передбесідниками, є слушні, але деякі неможливі до переведення, як напр.

нормування Вечірні й Утрені залежно від того, чи є кому співати, чи нема; цю трудність треба розв'язати через навчання хлопців співу. Справа утворення в духовних семінаріях катедри співу, як цього жадає **о. Др. Цегельський**, є звязана з великими труднощами, бо в семінаріях є багато вимог до предметів навчання і їх обильного матеріялу. Впрочім, в Духовній Академії учили співу і кожний богослов мусів зложити іспит з науки співу. Одначе не кожний кандидат духовного стану має здібности до співу; ця трудність була би розвязана, якщо б не приймамо неспіваків до семінарії, але слух і голос не може становити конечної і виключної підстави до припинення.

Впреосвящ. Митрополит стверджує, що ніхто не підніс замітів проти відчитаних правил; пояснює дальше, що правила уложені **О.О.** Садовським і Кишакевичем, а в них в дійсності міститься все, що **О.О.** підносили. Якщо хтось хоче подати ще якесь нове правило, то нехай пропонує на письмі Передсоборовій Комісії. Відчитані сьогодні правила приймаємо *en bloc* як пропозицію, а за тиждень пропонуємо їх Соборові до дефінітивного затвердження на святочній сесії, якщо Передсоборова Комісія на основі внеску **о. Миронюка** не відложить їх на пізніший час.

Вкінці висказує **Впреосв. Митрополит** бажання, щоби **О.О.** Собору пропонує кандидатів до Комісії для церковного співу.

По дискусії заряджено голосування над пропонуєними правилами, які прийнято одностайно.

Тим чином вичерпано порядок нарад, приявні відспівали «Ангел вопіяше», а **Впреосвящ. Митрополит** замкнув сесію.

*о. В. Лициняк,
протонотар Собору*

ДЕКРЕТ
Архієпархіального собору про церковний спів
*Львів, 25 квітня 1941 року**

По приписам церковного права і по практиці, заховуваній від віків у нашій Церкві, церковне правило має бути співане. Щоби тим церковним правилом віддати Всевишньому якнайповнішу і найпобожнішу честь від нас, а почасти тому, щоб вірним придбати усі користи, які приносять величава і прегарна відправа Богослужб, треба з великою старанністю плекати церковний спів і нічого не жалувати, що могло би причинитися до більшої мистецької його краси. Щоби в Архієпархії піднести уровень мистецької вартости церковного співу, Архієпархіальний Собор пригадує Духовенству засади, які в тім напрямі мусять бути точно зберігані.

Служба, яку віддаємо Всевишньому, повинна обіймати все, що маємо від Бога. Люди повинні молитися не тільки духом, тобто умом і серцем, але й тілом і всім тим, що мають і в душі, і в тілі і чим можуть хвалити Всевишнього. У співі віддає чоловік на службу Господеві свої легені, руки, коліна, ціле тіло, голос, язик, почуття краси, мелодії, ритму і гармонії, — словом цілого себе. Співана молитва відповідає людській природі та природним довгам чоловіка супроти Всевишнього. У співаних молитвах, передовсім же у співаному церковному правилі, подає людям св. Церква неначе доповнення євангельської проповіді. Вид людей, що моляться, і самі слова, а більше ще стиль їх молитви заохочують людей до їх наслідування та учать їх молитися. Свято відправлюване церковне правило, як і взагалі всі церковні співи, — це одна з многих форм, в яких можемо слабими своїми силами причинитися до того, щоби «славилось Імя Всев. Бога нашого небесного Отця».

Церковний спів прив'язує увагу, відвертаючи її від пустих і марних образів, світових розкошів і підносить ум і серце до якоїсь краси, що у мистецькій глибині є наче образом духовної, надприродної і вічної краси. Церковний спів може і повинен скріпляти і у відповідному

рельєфі представляти значення слів молитви, а тими словами так часто бувають слова, якими Всевишньому подобалося передати людству предвічну правду наукою Божого Обявлення.

Спів є крім того пречудним символом молитви, бо так, як у співі голос раз підноситься до високих тонів, то знову знижується до низьких, — так і в молитві: Душа, стоячи перед Всевишнім, раз підноситься до неба актами надії чи любови, то знову понижає себе до покірною визнання гріхів і каєння за них. Як у співі мелодія розходить на всі сторони і наче хотіла б обняти вселенну, так і в молитві душа людини розширяється на весь світ, щоби любовію ближнього обняти всіх братів. Як у співі мелодія підносить душу і веде її у якісь безконечні простори, в яких затоплюється душа, догадуючись більше, ніж пізнаючи якісь тайни краси та гармонії, так само в молитві душа підноситься до неба, очі звертаються до Вітця, що в небі, і в Ньому і Його службі, в Його Дарах, в Його любові знаходить безконечну глибину думок, почувань і незнаного ще, а очікуваного будучого життя. Як в співі участь бере душа і тіло і усі влади душі, усі нерви і м'язи тіла, так в правильній молитві людина віддається всеціло: молиться цілим життям. І так, як у співі людина, що її серед життя ломить і мучить безнастанний нелад і дисгармонія, внутрішня боротьба і зовнішні удари, знаходить те, що є ідеалом життя, себто лад і гармонію і на той вид, на ту гадку наче зі себе виходить та руки витягає, щоби обняти те, що мусить уважати за блаженство, за щастя; так само і в молитві чоловік душу і руки до неба підносить, у всесвітній гармонії Божого ладу і Божої доброти пізнає ціль життя і наче ту ціль обнімає. Коротко кажучи: так як спів є високим мистецьким діланням духовного ества чоловіка, орудуємого людським тілом, так і молитва є найвищою функцією ума, до котрої зноситься по тих ступенях, якими є найбільше духові функції тіла.

Таким символом молитви одначе є спів тільки тоді, коли є в правдивому значенні того слова церковним співом. А церковним є спів тоді, коли є співаною молитвою. В тому одному слові містяться усі прикмети правдивого церковного співу і глибока, майже безконечна різниця між церковним, а світським співом.

Передовсім мусить церковний спів відзначатися характером етичним. Вже в старині філософи розрізняли різні роди музики (Аристотель. Політика)¹, а між ними музику етичну (τὰ ἠθικὰ τῶν μέλων) і театральну. Перша промовляє до почування, друга бажає приподобатися і промовляє до змислових пристрастей.

На другому місці як молитва, так і церковна музика мусить бути

* Передрук за виданням: Письма-послання Митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ, з часів німецької окупації, ч. 2, Йорктон (Саск.) 1969, с. 56–63.

¹ Аристотель. Політика, VIII.7.1341a.33.

шира, себто мусить походити з простого і чистого серця, а не бути спрямована до композиторського чи співацького попису вишуканими труднощами. Церковний спів повинен бути безпосереднім виливом розмоленої душі. Ширість є під деяким оглядом прикметою кожного мистецтва і мистецького твору. Але в церковному співі це умовина, без якої спів у церкві разить. Правдивий мистець не може удавати; він мусить бути собою. Але вільно йому пописуватися і хвалитися, що у християнина завсіди разить. І тому буде це разити і в церковнім співі. То само треба сказати і про здержність. Церковний спів мусить бути здержливим не тільки в тому значенні, щоб не висловлював змисловості і пристрасти, але й в тому значенні, ще глибше християнському, щоби чи то в композиції, чи то в мистецькому її виконанні, заховував міру; щоб без злишнього зусилля, без крику уживав свого мистецтва так, щоб в тому уживанні лишалася якась глибінь невичерпаної до дна сили і неначе укритего мистецтва. Це також прикмета кожного правдивого і великого мистця, але у християнина і при молитві, якою є спів, вона прибирає вид християнської чесноти скромності і покори і є нею. Можуть подобатися, хоч не траплять до серця, співи, що їх напруження, сила не містяться в замкненому просторі невеликої церкви. Вони може надавалися б добре на велику віддаль, або в дуже величавому храмі; зблизька мусять робити вражіння крику.

Церковний спів мусить також заховувати вірно передання батьків, що у християн є правдивою і великою чеснотою. І композитор мусить наче своєю інтуїцією відчутти духа рідної Церкви (що не перешкаджає йому бути собою), а не тільки бути наслідувачем старих зразків.

Від церковного співу жадає християнин, щоб душу підносив у якийсь надзмісловий, надприродний світ, щоб йому і під тим оглядом давав приклад того християнського життя, що по словам Апостола є в небі. Співана молитва мусить робити вражіння чогось вищого, надземного, ангельського. Церковні гармонії мусять мати щось херувимсько-непорочного, щось чистого, піднеслого, благородного. Крім того, церковний спів мусить бути наче тлом величавих наших обрядів, себто бути достроєним до його поваги, до маєстату віри, яку усі обряди голосять, бути відгомонам давних часів, наче перших віків християнства, з архаїчною староцерковною бесідою.

Обряд при відповідному церковному співі — це щось відвічного, прастарого, предківського, як ціла наша Церква; від віків переслідувана, а все-таки жиє, розвивається, а часом і відносить світлі побіди.

Церковний спів мусить накінець служити, бо й ціле християнство й усяка праця священиків служителів престола є передовсім службою Всевишньому, а для Нього і службою ближніх, своїх братів свого наро-

ду. Так як Христос прийшов служити, так і все в нас мусить бути службою Господеві і людям. А спів церковний служить передовсім ідеї, що її висказує текст молитви. Спів мусить обмежуватися на інтерпретацію тексту молитви. Він має бути молитвою, не може тому усувати тексту, змінити, псувати й не повинен висуватися на перший ряд.

Одинока ціль, для якої уживаємо в церкві співу, є та, щоби ним побуджувати вірних до побожності. Це вправді може робити й сама мелодія, але не досягне того, якщо буде в суперечності зі словами, що було би дисгармонією. Спів, що мелодією підчеркує і дає рельєф словам молитви, побуджує до молитви так самих співаків і слухаючих вірних та досягає свою ціль, бо є молитвою.

Від віків є узаконено в нашій Церкві, що не уживається музичних інструментів. У Старому Завіті уживали при Богослужбах різних інструментів: китари, щось як гусли, десятиструнної арфи тощо. (Порів.: Пс 33:32). Христова Церква прийняла від Жидів майже цілу первісну службу — як наприклад читання св. Письма і Псалтирі. Є певною річчю, що прийняла й церковний спів. Св. Павло поручає Ефесянам церковний спів і приписує йому немале значіння, коли каже: «Наповняйтеся Духом, бесідуючи між собою псалмами, гимнами і духовними піснями, співаючи і граючи у ваших серцях Господеві» (Еф 5:18–19). Хоч Апостол говорить про духовні пісні і поручає співати у серцях, однак нема сумніву, що він говорить й про зовнішній спів, застерігаючи тільки, щоби пісні були духовними, очевидно не тільки змістом, але й способом висказу, себто жадає духовного співу, або співу зверненого до побудження духовного розположення слухачів. Того розположення жадає не менше й у співаків, бо це означає: «Співайте у серцях ваших», себто не тільки устами, але й серцем. Слово «граючи» могло б робити вражіння, що тоді уживали в церкві і музичного інструменту, себто тої 10-тиструнної арфи, яку «псалтирем» називали. Однак так лишень видається, слово, яке віддають наші переклади словом «грати» — (psallere і psallein) означає вправді пальцями вдаряти в струни на інструменті (що його «псалтеріон» називають), але може бути, що вже тоді значення того слова переходило на те значення, яке відтак цілком на стало прийнялося: співати псалми з псалтири. На кожний спосіб треба зауважати, що св. Ап. Павло на іншому місці, повторюючи ту саму раду, про грання не згадує. До Колосян пише: «Слово Христове нехай замешкає в вас обильно, щоб ви навчалися і напоминали себе взаємно з усякою мудрістю псалмами, гимнами і духовними піснями, щоб ви у вдячності співали Господеві у ваших серцях» (Кол 3:16). Може бути, що порівнюючи ті два тексти, ми стали свідками тої еволюції, яка певно творилася в часах, коли Ап. Павло зачинав проповідь Євангелія в сина-

гогах до Юдеїв; а відтак, опускаючи Жидів, чимраз виразніше звертався до поган (Дії 13:46).

В тій еволюції християни, приймаючи з синагоги спів, відкинули музичні інструменти. Може й бути, що письмо до Ефесян представляє стан, в якому християни, ще не відлучені від синагоги, уживали ще псалтиря як музичного інструменту. Св. Тома є тієї думки, що Церква від самого початку музичні інструменти відкинула². Його аргументи такі: в Старому Завіті уживали інструментів тому, бо Жиди були народом грубим і змисловим й тому треба було промовляти до нього обітницями дочасних дібр і музикою, що більше ділає на змисли. А музичні інструменти більше порушають до приємности, ніж викликають в душі розположення до побожности. Християнська Церква якраз тому й не прийняла інструментів, а прийняла спів, бо спів «робить людей добрими» як говорить Аристотель³.

Уживання співу в церкві і його значення доказує св. Тома уступами зі св. Августина, який оповідає⁴, що св. Амврозій запровадив в Медіоляні усюди спів, а сам св. Августин описує вражіння, яке той спів на него робив: «Я плакав зворушений до глибини душі, чуючи гимни і пісні, співані в Твоїй Церкві, Боже» (там само, гл. 6). Для характеристики того співу додаймо й те слово Августина: «Коли мені лучається, що мене більше порушить сам спів, як те, що співають, признаюся, що тим грішу і тому волів би я не чути співу»⁵.

Коли введено в латинській Церкві органи, не знаємо; здається, що ще за св. Томи, себто ще в XIII ст. і латинська Церква не допускала музичних інструментів. Св. Тома каже: «ne iudaisare videamur» (порівняй «Tabula aurea» у вид. св. Томи, Вівеса, т. 1, с. 682).

Уживанню музичних інструментів у нашій Церкві противиться і характер нашої церковної музики. Епархіальний Собор усильно настає на те, щоби та практика і той закон був точно зберіганий і щоби ніхто не заводив ніяких музичних інструментів при церковному співі. Обряд наш вимагає також, щоб увесь нарід співав, і тим способом брав чинну участь в церковних відправах. Та участь є дуже важною прикметою нашого обряду; через неї люди учаться християнського життя. Церковні обряди і Богослужби є після проповіді і катихизації найважливішою школою християнського життя.

² S. Th. 2, 2, Quaestio 91, 2.

³ Аристотель. Політика, VIII, 6, 1341b 5-7.

⁴ Августин Блаженний. Сповідь, кн. IX, ч. 7.

⁵ Там само, кн. X, ч. 23.

Під деяким оглядом є вони навіть важніші, ніж проповідь та катихизація, бо учать того, чого в проповіді трудно навчати, — учать молитви. А молитва — то перша і найважливіша сторінка християнського життя. Богослужби учать молитися якраз тою участю народа в жертві і молитві священика. Та участь сходить нінащо, коли нема всенароднього співу, тому й всенародній спів є умовиною кожного Богослуження. Собор уважає за один з найважливіших обов'язків священика працювати над веденням всенароднього співу, уважає також за перший і найважливіший обов'язок дяків научити нарід брати участь в Богослуженні спільним співом. Дяки, які після кількох літ праці при церкві не довели до того, щоб увесь нарід брав участь в Богослуженні, не повинні бути системізовані.

До всенароднього співу треба вибирати відповідні мелодії, — себто такі, що відповідають традиціям нашого церковного співу. А вже рішучо треба стерегтися і не допускати театральних, скочних, невідповідних і чужих духові Церкви мелодій. Одобрюючи і горячо поручаючи самолівку, не хочемо одначе ніяким способом усувати хорово-церковного співу, який має давні і світлі традиції в нашій Церкві. А поручаючи знову усильно вдержувати зв'язь із традицією, не вимагаємо невідповідного повторювання одних і тих самих старинних зразків з-перед ряду віків. Під вірністю традиції розуміємо відчуття духа обряду і перелиття прастарої церковно-ритуальної ментальности у форми хоч би й новітні, але духом зі стариною злучені. Знатоки кажуть, що хорова музика Бортнянського і цілої золотої доби українського хорового співу на перший погляд сперта на зовсім протилежних основах до старого церковного одноголосся — «простопінія», але зв'язь між одним а другим таки дається відчутти. Якраз дух нашої найстаршої церковної мелодики був тим, що спиняв старих класиків нашого церковного хорового співу впасти в тодішню спокусливу італійщину.

Наші Богослужби мають різні уступи, які повинен по обряду співати один або кілька четців чи співаків. Границю між тим, що співає весь нарід, а тим, що співають деякі співаки, можна пересувати так, щоби при відправі давати децю співати цілому народові, а децю хором. Важна річ, щоби при Службі Божій весь нарід відмовляв чи відспівав «Вірую» й «Отче наш». Можна також (і відай так треба робити на більші празники) часом співати хором, а часом лишати спів цілому народові. Добре було би може, щоби часом хор співав на два голоси, втягаючи весь нарід до співу.

Благородні і правдиво мистецькі хоральні співи будуть ублагороднювати і всенародній спів так, як людей побуджуватимуть до побожної молитви та учитимуть людей молитовного співу. Йде тільки про те одно,

щоби хоральний спів був дійсно високої мистецької вартости і щиро церковного традиційного духа. Не можна допустити до диригування хором людей, які є слабими диригентами і яких хор не має ніякої мистецької вартости. А вже під ніяким претекстом не можна допускати ніяких творів о театральному характері, чужих і невідповідних духові і церковній естетиці.

ПРАВИЛА,
читані й прийняті на торжественній сесії Собору
25 квітня 1941 року

1. Архиепархіальний Собор постановляє покликати до життя Комісію для церковного співу, яка складатись буде з чотирьох секцій:

- 1) музикологічної,
- 2) композиторської,
- 3) диригентської,
- 4) секції для церковно-народного та ірмологійного співу.

В цілі введення в життя цієї Комісії Собор установляє «Організаційний Комітет», який займеться зложенням листи кандидатів до Комісії і пропозиціями їх до апробати Митрополічому Ординаріатові.

2. Обов'язком Комісії буде: 1) Поручати Духовенству і дякам відповідні до церковного співу мелодії, а заказувати невідповідні. 2) Видавати свідоцтва на диригентів, без якого нікому не вільно диригувати церковним хором. 3) Одобрятися нові композиції. Без одобрення Комісії не вільно ніяких нових творів співати в церкві.

3. Обов'язком Комісії буде обдумувати орудники до впровадження всюди всенародного співу.

4. Диригентські кваліфікаційні свідоцтва Комісія буде видавати лише тим кандидатам на церковних диригентів, які викажуться при іспиті повним теоретичним і практичним знанням, потрібним до ведення церковного хору.

5. Архиепархіальний Собор усильно поручає Духовенству точно придержуватися поручень і заказів Комісії. Усюди треба усильно працювати над веденням в церкві загально-всенародного співу.

6. При кожній Службі Божій, навіть читаній, увесь наряд або всі, що беруть участь в Службі Божій, повинні наголос відмовити, зглядно відспівати «Вірую» й «Отче наш».

7. Церковні хори повинні попри нотний спів також старанно культивувати всенародній самоїлковий спів та в цілі втягнення цілого наро-

ду до активної участі в Богослуженні в більшості неділь і свят в році повинні співати на самоїлку.

8. Собор усильно поручає Духовенству і дякам дуже старанно зберігати і по можности записувати у ноти місцеві традиційні церковні мелодії. Відписи цих записок треба пересилати Комісії для церковного співу.

9. Архиепархіальний Собор поручає до вжитку при всенародному співі збірники церковно-народних і літургійних пісень, зібраних і опрацьованих: А. Вахнянином, В. Матюком, І. Кипріяном, М. Копком, І. Воробкевичем, О. Нижанковським, С. Дорундяком, К. Стеценком, С. Людкевичем, Й. Кишакевичем, як також Богослужбні пісні, поміщені в Ірмологіоні, Богогласнику, Гласопіснці І. Дольницького та «Напівнику» І. Полотнюка.

10. Архиепархіальний Собор наказує під тексти церковних і богослужбових пісень підкладати світські і театральні мелодії, чужі духові церковної музики.

11. Дяків, заслужених для ведення всенароднього співу, не залишать душпастирі представити Ординаріатові до відзначення.

12. Для заслужених, старших і дуже побожних дяків буде відзначенням поставлення їх в чин читців і півців.

13. Собор наказує усякі концерти по церквах.

14. В літургійних проповідях не залишить Духовенство почити наряд і співаків в хорі, як повинні співаючи молитися.

15. Собор поручає Духовенству старанно зберігати і в окремих шафах переховувати всі, — так друковані, які рукописні духовно-музичні твори. Треба зладити спис усіх творів зі зазначенням імени та прізвища автора, місця друку й часу видання, а при рукописах крім імени автора, назви, змісту й тонації, треба подати теж і рід хорального укладу (мішаний, мужеський чи жіночий хор), у якому даний твір написаний. Спис цей має бути зладжений в двох примірниках, з яких один треба переховувати в музично-бібліотечній шафі, а другий переслати Комісії для церковного співу.

16. Собор наказує уживати при Богослужбах у церкві музичних інструментів, — уважає однак допустимим співучасть трубної оркестри при церковних походах поза церквою.

17. Справу студій над Ірмологіоном з 1700 р. (Львів) переказується як соборовий дезидерат музикологічній секції «Комісії для церковного співу».

Митрополит † Андрей Шептицький

ЦЕРКОВНА МУЗИКА

*З матеріалів Другого Ватиканського Собору**

(Характер церковної музики)

112. Музична традиція являє собою безцінний скарб усієї Церкви, який вибивається поміж іншими висловами мистецтва, головною мірою тим, що церковний спів, пов'язуючись тісно із словами, стає кінцевою і складовою частиною врочистої Літургії.

Слушно тоді церковний спів похвалами звеличують і Святе Письмо¹, і святі Отці, і Римські Архидіаки, які нещодавно, за починком святого Пія Х, докладніше з'ясували службове завдання церковної музики в Господньому служінні.

Тим то церковна музика буде тим святішою, чим тісніше вона сполучуватиметься з літургійною дією: чи то миліше висловлюючи молитву або підсилюючи однодушність, чи то більшою врочистістю збагачуючи святі обряди. Що ж до Церкви, то вона затверджує та впроваджує до богочинання всі види справжнього мистецтва, що відзначається належними властивостями.

Тож Священний Собор, зберігаючи норми та приписи традиції й церковного правопорядку, і мавши на увазі мету церковної музики, тобто, славу Богу й освячення вірних, встановлює наступне.

(Врочистості)

113. Літургійна дія приймає шляхетніший вид, коли богослужби відправляються при врочистішому співі, в приязності священнослужителів та при діяльній участі народу.

Щодо вживання мови, то слід дотримуватися приписів арт. 36; що ж до Служби Божої — арт. 54: відносно Святих Тайн — арт. 63; стосовно церковного Правила — арт. 101.

* Передрук за виданням: Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції. Декрети. Декларації, Львів 1996, с. 50–53.

¹ Пор.: Еф 5:19, Кол 3:16.

(Плекання церковної музики)

114. Скарб церковної музики треба з найбільшою дбайливістю зберігати й плекати: старанно помножувати школи співців, головно при соборах, а єпископи та й інші душпастирі хай ретельно дбають, щоб у кожній співаній відправі увесь збір вірних мав змогу особисто брати активну участь, за нормою арт. 28 і 30.

(Вишкіл)

115. Велику увагу треба звертати на вивчення і музичний вишкіл в семінаріях, в чернечих новіціях одної і другої статі, та в домах студій, як теж в інших католицьких інститутах і школах; тим то для досягнення вишколу в церковній музиці вчителі, настановлені навчати священної музики, будуть дбайливо себе до цього приспособлювати.

Крім цього поручається, щоб, по змозі, засновувати Вищі Інститути Церковної Музики.

А музикам, співцям, зокрема і хлопцям, необхідно дати справжнє літургійне виховання.

(Григоріанський спів)

116. Церква признає григоріанський спів за властивий римській Літургії; тим то в літургійних діях, за однакових умов, він має мати передове місце.

Проте з богослуження не виключається інших родів церковної музики, головною мірою поліфонічної, аби лиш вона відповідала духові літургійних відправ, за нормою арт. 30.

117. Необхідно вивершити типове видання книг григоріанського співу; що більше, слід приготувати критичніше видання книг уже виданих після оновлення за св. Пія Х.

Треба також, щоб для вжитку менших церков зготувати видання, що мало б простіші мелодії.

(Всенародний спів)

118. Треба дбайливо посприяти народному релігійному співові, щоб у побожних і святих відправах, ба навіть на богослуженнях, могли гомоніти голоси вірних за рубрикальними нормами та приписами.

119. Зваживши, що в деяких країнах, зокрема на місцях, зустрічаються народи з власною музичною традицією, яка в їхньому релігійному та громадському житті відіграє велику роль, ту музику слід належно пошанувати і дати їй стосовне місце чи то оформлюючи їхнє релігійне відчуття, чи пристосовуючи богочинання до їхньої вдачі, за думкою арт. 39 і 40.

З огляду на це треба старанно дбати про музичний вишкіл місіонерів, щоб, оскільки це можливе, були вони спроможні розвивати традиційну музику тих народів так у школах, як і в богослуженнях.

(Музичні інструменти)

120. Латинська Церква має в великій пошані духові органи, як традиційний музичний інструмент, спроможні додавати церковним відправам чудової краси й дуже помітно підносити духа до Бога й до високих речей.

За думкою та згодою компетентної місцевої влади, за нормою арт. 22 §2, 37 і 40, до богопочитання можна прийняти також інші інструменти, поскільки вони є пригожі або можна їх достосувати до священного вжитку, й відповідають вони гідності храму та справді пособляють будуванню вірних.

(Мелодії і тексти)

121. Музики ж, перейняті християнським духом, нехай знають, що вони покликані плекати священну музику та помножувати її скарб.

А мелодії нехай так komponують, щоб мали вони ознаки справжньої церковної музики та щоб можна було їх співати не лиш при участі більших шкіл співців, але щоб підходили вони також і меншим школам та пособляли діяльній участі всього збору вірних.

Призначені для священного співу тексти нехай будуть згідні з католицьким вченням, ба навіть, хай вони обильно зачерпують зі Святого Письма та з літургійних джерел.

УКРАЇНСЬКІ ІРМОЛОГІОНИ

Статті і матеріали
